

TADEUSZ BUJNICKI
(Uniwersytet Warszawski)

MARIA O SPASOWICZU I POWRÓT DO SIENKIEWICZA

We *Wstępie* do pierwszego wydania *Listów* Marii z Szetkiewiczów Sienkiewiczowej Barbara Szargot¹, komentując jej współpracę ze „Słowem”, zacytowała list Henryka Sienkiewicza do Juliana Horaina: „Ze sprawozdań rozbiór Spasowicza jest pióra mojej żony, która ma główkę wcale nie do pozłoty”².

Z przytoczenia nie wynikało jeszcze, że ów „rozbiór” jest identyczny z tekstem recenzji *Studiów nie z natury* (1881) Włodzimierza Spasowicza, ogłoszonej w *Mieszaninach literacko-artystycznych* i podpisanej przez Litwosa. Przekonanie to pojawiło się z obszernym uzasadnieniem w artykule Jolanty Sztachelskiej *Żona w biografii twórczej artysty. Na marginesie listów Marii z Szetkiewiczów Sienkiewiczowej*. Autorka artykułu, powołując się na ten sam cytat z listu Sienkiewicza, uważa, iż myli się Julian Krzyżanowski, umieszczając omówienie *Studiów nie z natury* w Sienkiewiczowskich *Mieszaninach literacko-artystycznych* z 1881 roku (dwudziesty tom „Niwy”). „Zapis musi być błędny” – pisze Sztachelska i dalej rozwija myśl o istotnym znaczeniu odkrycia autorstwa żony Sienkiewicza:

Sama bardzo chcę w to wierzyć, tym bardziej że polemika ze Spasowiczem, wyrazistym krytykiem i zwolennikiem ugody z zaborcą, to jeden z najważniejszych tekstów napisanych przed *Trylogią*, formułujący poniekąd *credo* Sienkiewicza.³

Wykorzystując dwa obszerne cytaty⁴ z recenzji, Sztachelska zwraca uwa-

¹ M. z Szetkiewiczów Sienkiewiczowa, *Listy*, oprac. I wstęp B. Szargot, Piotrków Trybunalski 2012; wyd. drugie zmienione i poprawione, Warszawa 2018.

² H. Sienkiewicz, *Listy*, t. 1, cz. 2, red. i wstęp J. Krzyżanowski, oprac. M. Bokszczanin, konsult. M. Korniłowicz, Warszawa 1977, s. 412.

³ J. Sztachelska, *Żona w biografii twórczej artysty. Na marginesie listów Marii z Szetkiewiczów Sienkiewiczowej*, „Wiek XIX. Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 2016, R. IX (LI), s. 434–435.

⁴ Do obu tych cytatów badacze Sienkiewicza odwoływali się wielokrotnie. M.in. pisałem o tym w szkicu – zob. T. Bujnicki, „*Chrystus i Jawnogrzesznica*”. *Spór*

gę na „odwagę” i „inteligencję” polemistki, która „obnaża” słabe i tendencyjne punkty oceny Spasowicza, zwłaszcza dotyczące twórczości Wincentego Pola.

Argumentacja badaczki przekonała ostatecznie Barbarę Szargot, która w drugim wydaniu *Listów*, w 93 przypisie *Wstępu* napisała: „Wzmiankowany artykuł omawia J. Sztachelska [...], swoją drogą, zarówno sam artykuł o Spasowiczu, jak i w ogóle sprawa działalności Marii w «Słowie» wymagają dalszych pogłębionych badań”⁵.

Przyznaję, iż sam uległem sugestiom obu badaczek i gotów byłem wycofać się ze swoich wcześniejszych interpretacji tego tekstu jako autorstwa Sienkiewicza. Jednak wkrótce nastąpiła refleksja: czy rzeczywiście uwaga w liście do Horaina (gdzie mowa o „sprawozdaniu”) może się odnosić do tej recenzji? W takich wypadkach trzeba sprawdzić fakty, a tego nie zrobiły obie badaczki. Zaś sprawa autorstwa ważnego przecież tekstu nie może być jedynie uzasadniona „wiarą”⁶.

Po pierwsze – nie myli się Krzyżanowski. W tomie dwudziestym z 1881 roku w „Niwie” ukazuje się kolejny odcinek *Mieszanin literacko-artystycznych*, podpisany Litwos i poświęcony między innymi omówieniu *Studiów nie z natury* Spasowicza. Już sam ten fakt poddaje w wątpliwość tezę o autorstwie Marii. *Mieszaniny...* były bowiem wyraźnie ciągiem dalszym wcześniejszych publikacji Sienkiewicza o podobnej problematyce. Trudno uwierzyć, że wówczas, na początku małżeństwa pisała „na zamówienie” Henryka tekst, który on – jako Litwos – włączy do cyklu *Mieszanin* jako rzecz własną.

Jednak – po drugie – rozstrzygnięcie przynosi lektura pierwszego rocznika „Słowa”. W numerach 3–4 z 1882 roku w rubryce „Krytyka. Sprawozdania. Bibliografia” został zamieszczony dwuodcinkowy „rozbiór” *Studiów nie z natury*, sygnowany literą M. Jest to tekst odmienny od zamieszczonego w *Mieszaninach...* pod wieloma względami, chociaż nie ulega wątpliwości, że Maria znała Sienkiewiczowską interpretację. Przede wszystkim jest to rzeczywiście „sprawozdanie”, w znacznym stopniu streszczające „studia” Spasowicza. W wielu miejscach autorka powtarza oceny Litwosa, te zwłaszcza, które dotyczą Wincentego Pola. Składnikami nowymi są natomiast wprowadzone na prawach przykładu nazwiska Tadeusza Kościuszki i Hugona Kołłątaja oraz od-

Sienkiewicza ze Spasowiczem i „szkołą krakowską”, w: tegoż, Pozytywista Sienkiewicz. Linie rozwojowe pisarstwa autora „Rodziny Połanieckich”, Kraków 2007, s. 57–66.

⁵ M. z Szetkiewiczów Sienkiewiczowa, dz. cyt., wyd. 2, s. 53.

⁶ Na „trop” recenzji w „Słowie” wskazuje Maria Bokszczanin w przypisie do cytowanego listu Sienkiewicza do Horaina, nie podając jednak numeru pisma.

wołanie do Sejmu Czteroletniego w omówieniu pamiętnika Marcina Matuszewicza, oraz – w ocenie Pola – sięgnięcie do *Grobu Agamemnona* i *Pana Tadeusza* dla wsparcia tezy, iż „...poety nie można brać jak rozprawy; namiętnego wybuchu, skargi lub gniewu nie można brać za wyraz przekonania”.

Nie wdając się w szczegółową analizę recenzji Marii Sienkiewiczowej (nb. otwierającej jej współpracę ze „Słowem”), warto podkreślić, iż dowodzi ona pewnych umiejętności interpretacyjnych, a uwaga Sienkiewicza o „główce wcale nie do pozłoty” nie jest jedynie pochwałą zakochanego męża. Dlatego warto powtórzyć zdanie Barbary Szargot o konieczności „pogłębianych badań” nad publikacjami żony pisarza w „Słowie”.

Tak więc sprawa dwóch odrębnych ujęć *Studiów nie z natury* jest ostatecznie rozstrzygnięta. Zasadnicze oceny i *credo* pisarskie pozostają przy Sienkiewiczu, a moje wcześniejsze ich analizy w artykule o *Chrystusie i Jawno-grzesznicy* pozostają w mocy.

Tadeusz Bujnicki (University of Warsaw)
e-mail: tabujnicki@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2343-3696

MARIA ABOUT SPASOWICZ AND RETURN TO SIENKIEWICZ

ABSTRACT

The article is a corrigendum to the article about the wife of Henryk Sienkiewicz published in 2016 in “Wiek XIX” and the suggestion contained in it that Maria Sienkiewicz (née Szetkiewicz) could have been the author of a polemic with Włodzimierz Spasowicz in “Niwa” (1881). The author justifies that this is a mistake and that Sienkiewicz’s wife is the author of another text published in “Słowo” (1882).

KEYWORDS

Henryk Sienkiewicz, Maria Sienkiewicz née Szetkiewicz, polemics, press, Włodzimierz Spasowicz

Od redakcji

Redakcja „Wieku XIX” przeprosza Czytelników, że sugestia zawarta w artykule *Żona w biografii twórczej artysty. Na marginesie listów Marii z Szetkiewiczów Sienkiewiczowej* (2016, R. IX [LI]), że żona Sienkiewicza mogła być autorką polemiki w „Niwie”, nie została starannie zweryfikowana. Dziękujemy prof. Tadeuszowi Bujnickiemu za to sprostowanie, wyjaśniające ostatecznie sprawę atrybucji. Dalej publikujemy artykuł Jolanty Sztachelskiej, nawiązujący do kwestii poruszanych w 2016 roku.